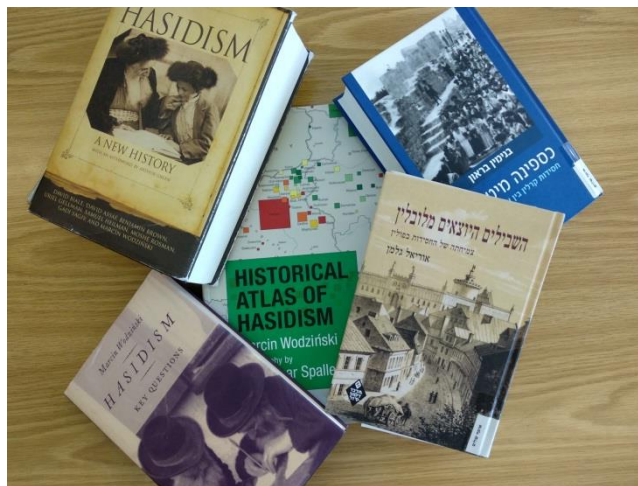

כיוונים חדשים בהיסטוריוגרפיה של החסידות צבי לשם

לאחרונה אנו עדים להתפוצצות במספר הפרסומים חדשים בחקר החסידות, שרובם נכתבים על ידי חוקרים שהם קוראים קבועים באוסף שלום. בשונה ממחקר המכונה "מחשבת ישראל" (לצורך הדיון אפשר לכתותו גם "היסטוריה אינטלקטואלית"), כאן מדובר בספרות המתמקדת ב"היסטוריה חברתית". בין היתר ניתן לציין את הספר הענק (תרתי משמע) [Hasidism: A New History](#) בעריכת אסף, ביאל, בראון, גלמן, היילמן, וודזינסקי, רוסמן ושגיב. לכך אפשר להוסיף עוד שני ספרים של וודזינסקי, [Hasidism: Key Questions](#), והספר המרשים [Historical Atlas of Hasidism](#) (עם מפות ע"ו ו' ספליק). יש לציין גם את הספר של גלמן "[השבילים היוצאים מלובלין](#)" על בית מדרשו של החוזה, וזה של בראון על חסידות קרלין, "[כספינה מיטלטלת](#)". גם בתחום של היסטוריית חסידות חב"ד יצאו לאור לאחרונה כמה ספרים, אבל מקוצר היריעה (וסיבה נוספת שאציין בהמשך) אדלג עליהם כעת.

בספרים האלה יש מן החידוש בשיטת המחקר וגם מן החזרה לישן. לדוגמה, עורכי A New History רואים את עצמם כממשיכי דרכו של ההיסטוריון שמעון דובנוב, שפרסם את ספרו "[תולדות החסידות](#)" ב-1930. אך דובנוב התמקד רק בדורות הראשונים של התנועה (לפני ה"ניוון" המפורסם בעיני החוקרים שלפני דורנו) ומאז לא נעשה ניסיון לכתוב היסטוריה מקיפה של כל התנועה מהבעל שם טוב ועד ימינו. הספר החדש, שמספר את סיפור החסידות על ענפיה הרבים עד ימינו אנו, נכתב בסגנון עממי במקצת והוא קרי מאוד. כחוקר הייתי שמח לקבל גם מהדורה אקדמית פרופר עם הפניות ביבליוגרפיות מלאות. כמובן שאני מבין שמדובר בעבודה סזיפית, אבל בחנוכה בוודאי שמותר לנו לחלום...

האטלס הוא חידוש גדול, עם מפות וטבלאות רבות, תמונות נדירות ומגוון רחב של נושאים בדמוגרפיה של החסידים, האדמו"רים והחצרות. האמת היא שקצת קשר לתאר אותו

במילים. כמו שאמרו חז"ל, "אינו דומה שמיעה לראיה", ובאמת שכדאי להגיע על מנת לדפדף בו.

ספרים על קרלין ולובלין מבליטים גם הם את המחסור במחקר על נושאים אלה. לא ידוע לי על מחקרים על ספר בית אהרן של קרלין, ועל הגותו של החוזה, שהשפעתו רבה מאוד, יש לנו רק מאמרים בודדים, כגון אלה של רחל אליאור (השוואה עם ספר מי השלוח) וציפי קאופמן (עבודה בגשמיות). גם אני הכותב עסקתי בהם במסגרת מחקרים על האדמו"ר מפיאסצנא, אבל בכך לא די. המצב הרבה יותר טוב ככל הנוגע לחסידות חב"ד, שזכתה למחקרים רבים. אציין שבעבר המלצתי לחוקרים צעירים לכתוב על נושאים אלה, שמהווים לקונות בולטות בתחום חקר החסידות.

כמובן שהיו חוקרים שניסו לשלב בין שתי הגישות – מחקר היסטורי ומחקר שמתמקד ב-"מחשבת ישראל". כדוגמה אפשר לציין את העובדה שגרשם שלום חיבר גם מאמר מפורסם על מושג הדבקות בחסידות וגם מאמר פורץ-דרך על "דמותו ההיסטורית של הבעש"ט". גם יוסף וייס (שבאלול הקרוב ייחול יום השנה ה-50 לפטירתו) עסק בשני התחומים, ויש הרואים בכך את אחד מעיקרי תרומתו למחקר (כמו שציינו לגביו יעקב כ"ץ¹ ויוסף דן²).

כמובן שאני ער למתחים הקיימים בין אסכולת "מחשבת ישראל" לבין אסכולת "תולדות עם ישראל" בתחום חקר החסידות. יוסף דן הקדים את זמנו כשכתב (לאחר שציין את הביקורת החריפה של ההיסטוריונים על הרצאה של שלום על דמותו ההיסטורית של הבעש"ט), "This separation of disciplines is now long forgotten, and today scholars from both fields cooperate"

זכיתי להיות נוכח בכנסים בהם הוויכוח הזה התפרץ שוב ושוב. ובכל זאת, משה אידל, נציג מובהק של אסכולת מחשבת ישראל, כתב אודות הספר Key Questions:

Unlike the more conceptually-oriented approach, which prefers to focus on spiritual life...this book offers a fresh approach to neglected aspects such as economics...history...and the self-identity of both men and women in Hasidism.

לענ"ד, כמי שנמנה על אנשי "מחשבת" (אבל בעל נטייה חזקה להיסטוריה), יש לכל אסכולה הרבה מה ללמוד מן הצד שכנגד, ויש צורך בגיבוש גישה יותר בין-תחומית לנושא החסידות. לכן נראה לי שהתברכנו בברכה גדולה בספרים החדשים. האתגר של אנשי המחשבת הוא לדלות מעובדות ההיסטוריות, ה-"יבשות" כביכול, מידע שיכול להוות סוג של reality check בכתיבה הפילולוגית שלנו.

¹ "Joseph G. Weiss: A Personal Appraisal", in [Hasidism Reappraised](#), (Ada Rappaport Albert, ed.), London 1996, pp. 3-9.

² "Joseph Weiss Today", in Weiss, [Studies in Eastern European Jewish Mysticism and Hasidism](#), 2nd. Edition, London 1997, pp. x-xx.

אדגים עם אנקדוטה קטנה. וודזינסקי פעם שאל אותי איך לדעתי חסיד במזרח אירופה בסוף המאה ה-19 בחר לעצמו רבי. לא היססתי, היה לי ברור שהחסיד ייסע לרבי שאליו הרגיש שייכות נשמתי – זאת אומרת, אל מי שהוא הכי מזדהה עם תורתו, בכתב ובעל פה. מרצ'ין ענה לי שזה רעיון חמוד אבל הוא יכול להוכיח מתוך אלפי קוויטלאך (שבהם רשום לא רק שמו של בעל הפתק, אלא גם מקום מגוריו) שמה שקבע היה מסלולי הרכבת! גם נקודה זו הובהרה היטב באטלס שלו. מצד שני, לדעתי יש להיסטוריונים להיעזר במחקרים שלנו, בהבנה שמבלי להעמיק בהגותם של האדמו"רים יחסר להם נדבך חשוב בהבנת התופעה ההיסטורית של התנועה.

אם שתי האסכולות ילמדו לעשות שימוש מושכל בכל החומרים, כולנו נצא מבורכים.